

O ABORDARE ISTORICO-SISTEMATICĂ A SEMANTICII LIMBAJULUI POLITIC ROMÂNESC DIN PERSPECTIVA TEORIEI LINGVISTICE COȘERIENE

LUCIA-GABRIELA MUNTEANU*

1. Fragmente de text selectate

Mihail Kogălniceanu (1857–1861/1959: 16–19).

[Discurs cu privire la Unirea Principatelor (ședința din 7 octombrie, 1857)]

„[...] Mulțămesc și felicitiez Adunarea. Noi astăzi am dat dovadă că sîntem demni de libertatea ce Europa ne-a recunoscut de a ne rosti dorințele și trebuințele. În toată această Adunare, însuflețită de o singură simțire, de o singură dorință, asigurarea naționalității noastre, două singure glasuri s-au găsit care voiesc a merge în contra voinței nației, în contra voinței lui Dumnezeu, cerînd păstrarea statului-quo și prin urmare a nămolului de nenorociri și de abuzuri care-i formează trista istorie, și, cu toate aceste, Adunarea, puind de o parte restricțiile regulamentului său, a învoit ca astăzi toată opinia, fie cît de antinațională, cît de singuratică, să se exprime liber și neîmpiedecată în fața țării, care o va descuii în fața Europei, care o va judeca. [...] Și dintîi încep cu părintele de Roman. Preasfinția sa a rostit o curioasă teorie, adică, că este învoit de a ave între patru ochi o opinie și în public o altă opinie. Între alte cuvinte, alt om sînt, alte lucrez în patru ochi și alt om sînt, și altele lucrez în public. [...] Teorie curioză, discuii în gura fiecărui om, discuii în gura unuia mai ales în gura unui preot. Socot că părintele de Roman singur va recunoaște ușurătatea expresiei, sub care voiește a ascunde apostazia sa politică.

Vin acum la marele logofăt și cavalier Alecu Balș. D-lui în loc să vie a ne vorbi ca deputat al țării, singurul titlu care ne dă drit de a vorbi aice, ne-a rostit opinia sa ca proprietariu de 80 000 fălci pămînt. Mare avere, frumoasă avere; nimenea din noi nu o are. Însă este cineva care o are înzăcît mai mare decît d-lui deputatul de Putna. Acesta este un oarecine care se numește țară, acea țară care o reprezintă această Adunare. D. Deputatul ne zice că are 80 000 de fălci, Ei bine, noi, Adunarea, avem mai mult decît chiar 800 000 de fălci, căci înfătoșăm țara.

* Școala Normală „Vasile Lupu”, Iași, Aleea Mihail Sadoveanu, nr. 46, România.

D. deputat ne zice că țara de abia a ieșit din agonia relelor trecutului, și apoi ca singură tămăduire cere urmarea lor, adică păstrarea statului-quo, numai păstrarea privilegiilor și imunităților și a tuturor consecvențelor, care aduce după sine privilegiul nesprîjinit de putere [...].

Un rău perde jumătate din puterea sa cînd îi cunoaștem originea. Răul țării noastre ne-l spune istoria, ne-l spune suferințele poporului. Fiecare pagină din analele noastre să o stoarcem și va curge sînge și lacrimi. Răul țării noastre ne-l spune glasul poporului prin un proverb: «Schimbarea domnilor, bucuria nebunilor!» [...].

Însă aceasta nu va fi. Timpul a sosit ca vechea prorocie a iroului patriei noastre să se îplinească.

Sînt acum trecuți 350 ani de cînd Ștefan cel Mare, pe patul morții și văzînd norii ce amenința existența țării noastre, chemă pe mitropolitul, pe consilierii săi și pe fiul său Bogdan și-i îndemnă singur el, carele 40 de ani ținuse sabia în mînă tare și neînvinsă, și-i îndemnă singur ca să încheie o capitulație cu Înalta Poartă, capitulație onorabilă și închizășluitoare ființei noastre ca nație, ca stat. [...] Prorocia acum se îplinește. Uitați-vă, acei ce nu voiți a crede la spiritul național, care astăzi insuflă cinci milioane de romîni, și spuneți dacă acest mare *cineva*, dacă țara întreagă nu este sculată și nu este vrednică de a fi iar o nație. Drepturile noastre erau călcate, naționalitatea era ca și îngropată, cînd din mijlocul furtunilor resbelor se rădică curcubeul păcii [...]. Tratatul de la Paris veni și-i zise: «scoală-te și vină după mine» și Lazăr, și poporul românesc se sculă, își aruncă giulgiurile de pe dînsul și se arată nație tînără, plină de viață și plină de viitoriu.

Și tocmai în acest minut, oameni ai trecutului, veniți și ne faceți lauda trecutului, veniți și vă încercați să puneți o slabă stavilă căii unei nații, vă refuzați de a crede în predicția iroului și sîntului nostru! Protestați în contra unirei! O cred. Unirea este pentru țară și d-voastră nu voiți nici țară, nici nație.

Fraților, onorabilul meu amic Hurmuzaki v-a dezvoltat toate considerațiile care ne fac o lege ca să cerem și respectarea drepturilor seculare ale Principatelor. [...]

Trebuie să le repet și eu acele zise și rezise? Nu le simte toată inima, nu le judecă toată mintea? [...] Copacii vor crește și la umbră sub copaci vor mirosi florile și vom avea o livadă mare și frumoasă [...]. Iată, domnilor de Roman și de Putna, cum sătenii, cum noi, cum poporul, cum tot ce simte și voiește un viitoriu pentru copiii săi, pentru nația sa, înțelege Unirea. [...] Să ascultăm, fraților, inima popoului nostru [...] care ne strigă neîncetat: Unire și Unire.

Să gîndim că astăzi este ziua cea mai mare din veacul nostru, că astăzi nu numai că scriem, dar facem istoria țării noastre.

Cît pentru propunerea d. Deputat de Putna, să-i împlinim pîn'la sfîrșit cererile sale: ca să puie la actă”.

Armand Călinescu (1938/1993: 52–81)

[Discurs parlamentar: *La legea pentru apărarea ordinii în stat* (ședința Camerei de la 17 aprilie 1934)]

„D-le președinte, d-lor deputați, guvernul ne înfățișează astăzi un proiect de lege isvorît dintr’o preocupare foarte legitimă, aceea de a asigura ordinea în Stat. De altminteri, în toate timpurile cînd au apărut fenomene noi, care au amenințat ordinea socială, s’a recurs la măsuri represive. Ele trebuiesc judecate prin urmare nu în principiul lor, ci în raport cu împrejurările în care trăim. [...]

Trăim o epocă de exaltare excepțională și de slăbire a sentimentului moral. Războiul mondial, care a fost o dezlănțuire a forței, s'a continuat după încheierea tratatelor, pe terenul gândirii, prin apologia forței; și, fie că această apologie a făcut-o comunismul, fie că a făcut-o fascismul, amîndouă aceste curente au îndreptat un atac hotărît împotriva actualei organizații de Stat. Punctul central al acestui atac îl ocupă regimul parlamentar.

Desigur, de-a lungul crizei pe care o traversăm, s'au învederat o serie de slăbiciuni ale regimului parlamentar. În primul rînd, instabilitatea guvernelor a făcut să nu se poată întreprinde o operă serioasă de îndreptare a situației. [...]

De altfel, ce ne propun curentele extremiste? Fie extremismul de dreapta, fie extremismul de stînga, ne propun dictatura. Este formula care realizează forța.

N-am să insist asupra acestei idei. Dar eu știu că forța provoacă totdeauna reacțiunea altei forțe. [...]

Și atunci, d-lor, înțelegeți de ce între regimul parlamentar și dictatură, pe care ne-o propun curentele extremiste, eu socotesc că nu există alegere pentru un om conștient. [...]

D-le ministru de justiție, aici să-mi dați voie să vă atrag atenția asupra unui lucru: dv. nu sunteți astăzi desarmat în fața mișcărilor extremiste. [...]

Aveți mai întîiu legea Mârzescu din 1924. [...] Dați-mi voie să vă cetesc acest text al art. II, fiindcă el este foarte cuprinzător: [...].

A da guvernului posibilitatea de a disolva grupările politice este, înainte de toate, un act de încredere. D-le ministru, dv. știți bine că nu vă putem acorda această încredere”.

Gheorghe Gheorghiu-Dej (1959: 496–502)

[Cuvîntare rostită la recepția oferită de Consiliul de Miniștri al R.P.R. cu prilejul plecării ultimului eșalon al trupelor sovietice care au staționat în R.P.R. (25 iulie 1958)]

„Stimați oaspeți,

Dragi reprezentanți ai Forțelor Armate ale Uniunii Sovietice,

În conformitate cu hotărîrea luată de guvernul sovietic, de comun acord cu guvernul Republicii Populare Romîne, unitățile sovietice care staționau pe teritoriul Romîniei s-au întors în patrie.

În întreaga țară, la Galați, ca și la Constanța, la Timișoara, ca și la Iași, au avut loc cu acest prilej puternice manifestări ale prieteniei romîno-sovietice. Oamenii muncii au ținut să-și exprime sentimentele de stimă, recunoștință și dragoste pentru Uniunea Sovietică și pentru glorioasele ei Forțe Armate. [...]

Poporul romîn cinstește memoria eroicilor fii ai poporului sovietic [...].

În anii de pace, în perioada cînd pe teritoriul Romîniei au staționat trupe sovietice, în conformitate cu prevederile Tratatului de la Varșovia, între militarii sovietici și populația țării noastre s-au înfiripat legături tovărășești [...].

Vă invit să ridicăm paharul în cinstea marelui popor sovietic, constructor al comunismului; pentru glorioasele sale Forțe Armate; pentru forța conducătoare a poporului sovietic – marele Partid Comunist al Uniunii Sovietice [...].”

2. Privire analitică asupra lingvisticii vorbirii în discursurile selectate

Eugeniu Coșeriu consideră că ar fi necesară o nouă lingvistică a vorbirii, care să schimbe radical perspectiva abordării discursului, în sensul că nu trebuie explicată vorbirea din punctul de vedere al limbii, ci invers, pentru că vorbirea este mult mai cuprinzătoare decât limba, în întregime conținută în vorbire. În funcționarea limbii Eugeniu Coșeriu distinge între discursul repetat (*wiederholte Rede*) și tehnica vorbirii. Savantul de origine română arată că tehnicile generale a vorbirii îi este specifică *determinarea*, ca ansamblu de operații, și *cadrele*, ca instrumente circumstanțiale ale activității lingvistice (Coșeriu 1962/2004: 287–329).

Determinarea cuprinde operațiile care se execută pentru a spune ceva despre ceva prin intermediul semnelor lingvistice; aceste operații actualizează, orientează spre realitatea concretă, delimitează și precizează referința unui semn. Determinarea nominală, după Coșeriu, cuprinde patru tipuri de operații: *actualizarea*, *discriminarea*, *delimitarea* și *identificarea*.

2.1. Actualizarea este operația prin care semnificația nominală se transferă de la esență (identitate) la existență (ipsitate) și prin care numele unei ființe devine denotatul unei entități (Coșeriu 1962/2004: 299). Actualizatorul principal este articolul definit; majoritatea prepozițiilor implică actualizarea, iar numele proprii, prin simplul fapt de vorbire, au această funcție.

Din textul lui Kogălniceanu, selectăm următoarele semne:

– substantive cu articol hotărât: *Adunarea* (șapte recurențe), *păstrarea*, *restricțiile*, *linia*, *opinia*, *apostazia*, *agonia*, *trecutului*, *privilegiul*, *originea*, *răul*, *schimbarea*, *bucuria*, *gunoiul*, *drepturile*, *naționalitatea*, *giulgiurile*, *Unirea*, *fraților*, *glasul*, *interesul*;

– nume proprii: (marele logofăt și cavaler) *Alecu Balș*, *Dumnezeu*, *Ștefan cel Mare*, *Bogdan*, *Lazăr*, (onorabilul meu amic) *Hurmuzaki*;

– prepoziții ca instrumente actualizatoare: *pentru* (*propuneri și amendamente*), (*părintele*) *de* (*Roman*), *pentru* (*unire*).

Actualizatorii din discursul lui Kogălniceanu orientează semnele verbale spre realitatea concretă și delimitează referința lor: enunțurile formulate focalizează mesajul pe ideea acceptării Unirii, ca semn al împlinirii istoriei (de aici apelul la nume simbolice precum *Dumnezeu*, *Lazăr*, *Ștefan cel Mare*, *Bogdan*, *Tratatul de la Paris*), și ca renunțare la privilegiile feudale, simbolizate prin persoana deputatului de Putna, marele logofăt Alecu Balș, și a locotenentului Episcopiei de Roman, Nectarie Hermeziu. Funcția actualizatoare a articolului definit are ca efect transformarea desemnării potențiale în desemnare reală, orientarea către universul obiectelor, și anume Adunarea însuflețită de o singură simțire și dorință, pe de o parte, și oponenții politici, pe de altă parte. Semantica discursului se configurează în mod contrastant, polarizându-se în mod evident pe ideile de bine (*libertate*,

voință, dorință, demni, prorocie, să împlinească, curcubeul păcii, sămânță, flori, copaci, se vor veseli, viitor, inima etc.) și, respectiv, de rău (*nămol, nenorocire, abuz, apostazie, privilegii, cangrena corupției, înglodați în gunoiul* etc.).

Dintre funcțiile limbajului, în discursul lui Kogălniceanu, cea mai activă este funcția numită de Leo Weisgerber – *Wirkung*; în acest sens, expresivitatea și afectivitatea vorbirii oratorului este susținută la nivelul pragmatic al instrumentelor de actualizare, prin poziționarea lor la nume comune (*răul, glasul, gunoiul, fraților*), la nume cu încărcătură religioasă (*giulgiurile, prorocia*), la nume poetice, cum observăm într-un pasaj cu semnificație de parabolă și utopie (*inima, vânturile, păsările cerului, la umbră, sub copaci*).

Din discursul lui Armand Călinescu, se pot evidenția următoarele semne:

- substantive cu articol hotărât: *guvernul, instabilitatea guvernelor, democrația, statele, curentele, extremismul, dictatura, mișcarea, faptele, instanțele, componența, posibilitatea*;
- nume proprii: *Sadi Carnot, Maeterlink, Garda de Fier, Corneliu Zelea Codreanu* (două recurențe), *Ion Mihalache, Manciu, Ion Duca, D-I Goga, Dl. Vaida, Dumnezeu, Mârzescu*;
- prepoziții ca instrumente actualizatoare: *prin (atentatul), pentru (autoritățile), prin (introducerea), fără (frică), înaintea (corpului electoral), pentru (tineret), după (intrarea în vigoare)*.

În discursul lui Armand Călinescu, actualizatorii evidențiază o serie de nume care se constituie într-o arie clară de terminologie politică. În comparație cu numele articulate definit din discursul unionist, cele din textul rostit de omul politic în 1934 au o semantică mult mai specializată, restrânsă la tematica-țintă a discursului. Aceste cuvinte nu actualizează în primul rând funcția numită de Karl Bühler *funcție de apelare*, centrată pe ascultător, ci susțin acțiunea funcțiilor simbolice, adică a funcției reprezentative, ca mijloc de cunoaștere, și a funcției asociative, care corelează semnele ca factori de cunoaștere, după forma și conținutul lor (Coșeriu 1962/2004: 85). Numele proprii din discursul omului politic interbelic actualizează un univers de discurs mult mai restrâns la contextul referențial propus – siguranța statutului în relație cu manifestările politice extremiste –, în comparație cu universul discursului unionist, de la care trecuseră 77 de ani. O altă vârstă a societății românești, o altă etapă a limbii naționale, în varianta ei stilistic-funcțională.

În discursul lui Gheorghiu-Dej, se pot observa următoarele semne cu funcție semnificativă majoră:

- substantive cu articol hotărât: *guvernul, oamenii, poporul* (25 de recurențe), *memoria, izgonirea, ostașii, eliberarea, doborârea, militarii, prefacerea, sporirea, țările, țara, simpatia, dușmanii, politica, victoriile, sprijinul, speranțele, unitatea, chezașia, lagărul, comunismul, producția, zborul, prietenia, unitatea*;
- nume proprii: *Marx, Engels, Lenin, Nikita Sergheevici Hrușciiov*;
- prepoziții ca instrumente actualizatoare: *pentru (eliberarea), în (perioada), de pe (teritoriul), în (Liban), față de (poporul), pentru (dezvoltarea), pentru (construirea), pentru (marea cauză), spre (aștri), pentru (victoria), pentru (primul-secretar), pentru (unitatea), pentru (pace)*.

În acest text, actualizatorii selectați relevă procesul pe care l-a suferit limbajul politic românesc în epoca dictaturii comuniste. Regimul comunist de factură sovietică a conferit uzului lingvistic marca determinărilor ideologice. Nume comune precum *prietenie* sau *eliberare* au dobândit în discursurile oficiale conotații speciale, legate de noua ideologie, iar uzul oficializat a corupt și actele de vorbire comună, cum se cunoaște că s-a petrecut cu limba română timp de multe decenii. Numele articulate selectate aici reușesc să contureze, chiar făcând abstracție de nivelul frastic, un context referențial golit de viața propriu-zisă. Majoritatea lexemelor denumesc concepte, obiecte mentale, iar actualizatorii nu fac decât să orienteze semnele către niște entități din aceeași sferă. În multe structuri frastice cu pronunțată coloratură ideologică (*Vă invit să ridicăm paharul în cinstea marelui popor sovietic, constructor al comunismului; pentru glorioasele sale Forțe Armate; pentru forța conducătoare a poporului sovietic – marele Partid Comunist al Uniunii Sovietice*), instrumentele actualizării își pierd sensul lor operațional de a transfera semnificația nominală de la esență sau identitate la existență sau ipsitate (Coșeriu 1962/2004: 299). Cum ar fi putut reprezentanții noii puteri să-și pună în temă funcțiile de distorsiune-disimulare, legitimare și integrare prin recurs la un act fondator particular (Paul Ricœur 1995: 279), decât distorsionând limbajul, golindu-l de naturalul semnificațiilor și transformându-l în limbă de lemn? Numele proprii ca actualizatori orientează ideologic discursul, organizat pe tehnica juxtapunerii, spre ideea reprezentării maniheiste a lumii ca fiind împărțită în „buni”, țările socialiste, sateliți ai Uniunii Sovietice, și „răi”, țările imperialiste, subordonate Statelor Unite și Angliei. Recurența prepoziției *pentru* în contextul gramatical respectiv face mai evidentă obsesia ideologică a inoculării convingerii în niște scopuri utopice. Intuiția comună a faptului că limbajul participă la crearea reprezentărilor maselor și ale indivizilor a fost transformată de ideologii comuniști într-un motor de fabricare a unui limbaj nou, artificial prin șablonizare și desemantizare.

2.2. Discriminarea (Coșeriu 1962/2004: 303–310) se referă la complexul operațiilor determinative, ulterioare actualizării, realizate în planul semnificației obiective; ea orientează denotarea spre un grup, eventual sau real, de entități particulare; acestea se prezintă ca exemple ale unei clase, reprezentante ale unui tip, porțiuni dintr-un obiect extins. Un gest poate avea rol de discriminator. Discriminarea cuprinde operațiile următoare:

2.2.1. Cuantificarea este înțeleasă de Coșeriu drept operația prin care se stabilește numărul sau numerabilitatea obiectelor denotate. Cuantificarea poate fi *definită* (cuantificatori definiți: *doi, trei, toți, o duzină*) sau *nedefinită* (*puțini, mulți, câți, destui*). Un tip special de cuantificare este *singularizarea* (*unu*).

2.2.2. Prin selectare, Coșeriu înțelege un tip de discriminare reală și externă; aceasta implică cuantificarea, aplicarea numelui la un grup și semnalizează o separare sau o opoziție (afirmată sau negată) între obiectele denotate și restul clasei. Selectarea poate lua forma particularizării și este nedefinită sau a individuării, fiind în acest caz definită. Selectarea cu

selectorii particularizatori implică o opoziție de tipul *unii/alții*; *unii/ceilalți* sunt selectorii individualizatori, ca și *care/ce/atare/aceiași/ceilalți*, *numitul*, *sus-numitul*, *primul*, *al doilea*, *ultimul*. Sunt simplii particularizatori *vreun/niciun/fiecare/oricare/alții*. Pot fi individualizatori și specificatori distinctivi propozițiile relative, articolul aplicat la cuantificatori numeric definiți, complemente de specificare.

2.2.3. La rândul ei, *situarea* este văzută de Coșeriu drept operația prin care obiectele denotate se situează, adică se relaționează cu persoanele implicate în discurs și se raportează la circumstanțele spațio-temporale ale discursului însuși. Instrumentele sunt situatorii posesivi (*meu, nostru, lor*) sau elementele deictice (*acesta, acela, aici, acolo*). Situarea semnaleză o relație particulară de dependență sau de interdependență între entitățile desemnate sau între persoanele care apar în discurs.

Din discursul lui Kogălniceanu vom exemplifica cu câteva structuri care realizează cele trei tipuri de discriminare menționate și definite mai sus, și anume:

– discriminare prin cuantificare: *proprietariu de 80 000 fălci pământ; carele 40 de ani ținuse sabia în mână;*

– discriminare prin selectare: *însuflețită de o singură simțire, de o singură dorință;*

– discriminare prin situare: *nimenea din noi nu o are; acesta este un oarecine care se numește țară, acea țară care o reprezintă această Adunare; răul țării noastre ne-l spune istoria; uitați-vă, acei ce nu voiți; cum tot ce simte și voiește un viitoriu pentru copiii săi.*

Cuantificatorii definiți (*80 000 fălci pământ, 40 de ani*) particularizează o referință numerică prin care discursul își precizează finalitatea. Adjectivul *singură*, ca individualizator, realizează anafora, tehnică retorică discursivă, la care vorbitorii de la tribună apelează destul de frecvent. Cu aceeași funcție discursivă participă la discurs și pronumele sau adjectivul pronominal *alt*, particularizator al opoziției dintre ipostazele cameleonice ale aceleiași persoane, episcopul Hermeziu, oponent al Unirii, asupra căruia sunt focalizate formulările critice și ironice ale lui Kogălniceanu. Situatorii selectați mai sus, adjectivele posesive (*noastre, săi*), pronumele personale (*ne, -l*), pronumele reflexiv (*-vă*), pronumele demonstrativ cu funcție deictică (*acei*) realizează legături între persoanele implicate în discurs și le raportează la circumstanțe de loc și timp.

Putem observa că instrumentele vorbirii cu funcție de discriminare, recurente în discursul oratorului Mihail Kogălniceanu, sunt bine reprezentate în discurs, diverse în plan gramatical, cumulând funcții retorice, pe lângă rolul lor principal de a orienta denotarea spre un element anume.

Din discursul lui Armand Călinescu, vom cita următoarele structuri prin care se realizează operația de discriminare:

– discriminare prin cuantificare: *80 la sută din reprezentanții națiunii; o mână de oameni; aceste două fapte grave; în câteva luni; 6000 de voturi; 72 de incidente; toate forțele creatoare, toate forțele constructive; în toate timpurile; în toate statele; toate*

instanțele au achitat; să identificăm toate organizațiile, toate cuiburile, să întocmim lista tuturor membrilor; în anumite cercuri;

– discriminare prin selectare: *un document care a rămas; nicio lege penală n-a izbutit; fără nicio cenzurare; aceasta este prima obligație;*

– discriminare prin situare: *această mișcare; țara aceasta, aceasta o reprezentăm noi toți, o reprezentați dv., liberalii; prin tot ceea ce acest partid a putut să facă; acestea se pot întâmpla.*

Recurența sporită a instrumentelor de cuantificare în discursul lui Armand Călinescu se justifică prin intenția mesajului său de a demonstra proasta gestionare a instabilității politice de către puterea de atunci. Cuantificatorii definiți (diverse numerale, pronumele și adjectivul pronominal *toate*) au calitate semantică argumentativă. Interesantă este lipsa folosirii selectorilor particularizatori și individuatori, precum *unii/ceilalți, fiecare, oricare, alții*, motivată de caracterul analitic al unei probleme generale. Deicticele, pronumele și adjectivele demonstrative, în număr mult mai mare decât în orice alt tip de discurs, realizează situarea comunicării prin semnalarea relațiilor de dependență și interdependență între entitățile denotate: *pentru aceste motive, în această situație, în această ordine de idei, țara aceasta, aceste manifestațiuni, între aceste organizații, aceste texte, aceasta este prima obligație* etc. Localizarea sau situarea, afirmă Coșeriu, este faza finală din procesul de determinare, când semnul „actualizat, cuantificat și selecționat se îndreaptă spre denotația unui obiect integral determinat, într-o circumstanță real determinată” (Coșeriu 1962/2004: 308). Funcția apelativă ca marcă a oralității discursului se situează în acest plan circumstanțial. Structuri precum *le socotiți, nu le puteți face, dumneavoastră* (cu mai multe ocurențe), *vă rog, domnule ministru, domnilor, domnilor deputați* relevă calitatea de activitate și nu de produs a discursului, un act de creație permanentă, chiar dacă structurat „în baza modelului unor acte lingvistice anterioare” (Coșeriu 2009: 174).

În discursul lui Gheorghiu-Dej, cunoscut lider comunist, secretar al PCR și președinte al Consiliului de Miniștri, structurile prin care se realizează operația de discriminare sunt următoarele:

– discriminare prin cuantificare: *întreaga omenire; o serie de acțiuni; toate popoarele iubitoare de pace; sute de milioane de oameni; cu toate țările; întregul popor; toți oamenii muncii; între toate popoarele lumii;*

– discriminare prin selectare: *din viața internă a altor țări; nici un fel de declarații; alte țări; celelalte țări socialiste; ca și în alte multe țări; celorlalte țări ale lagărului socialist;*

– discriminare prin situare: *aceste trupe; țara noastră; soarta lor; poporul nostru; acești strigoi jalnici ai trecutului; visurile lor; statul său; aceste epave; detașamentul său de frunte; gloriosul său partid; în calea lor spre socialism; Comitetul său Central.*

Cuantificatorii selectați susțin intenția vorbitorului de a ascunde și falsifica realitatea, pentru a sluji ideologia regimului autoritar al statului proletar instaurat deja de peste un deceniu. Strategiile de asigurare a eficacității sunt imanente noului șablon, importat odată cu

modelele social-politice ale societății comuniste sovietice. Semantica discriminatorilor (*toți, toate, întreagă*) ca și recurența lor voit asumată, ca semn al obedienței și al angajării totale în regimul politic, se înscriu în aria conceptuală a totalitarismului. Selectorii particularizatori și individuatori se exprimă doar prin două lexeme, *alte, celelalte*, pentru a păstra discursul în limitele unui șablon lingvistic, care își joacă rolul falsei persuasiunii prin recurență și golire de sens, în contextul evocării aceluiași imagini ale lucrurilor: portretele știute, steagurile și alte semne, mereu aceleași.

În toate discursurile politice, operația de situare a entităților desemnate orientează sensul spre două funcții textuale implicite, antinomice, anume afirmația, pe de o parte, și respingerea sau contestarea, pe de altă parte. Discursul politic este, de fapt, o armă în mâna unuia dintre combatanți. Spre deosebire de discursul politic rostit într-o societate democratică liberă, unde ambii combatanți sunt în arenă, în cazul de față actul de vorbire își pierde funcția lui dialogică, este un șir de lozinci adresate unui auditoriu cărui i s-au îngrădit libertățile și i s-a confiscat dreptul de a folosi limba în mod natural și total.

2.3. Delimitarea este a treia operație verbală distinsă de Eugeniu Coșeriu în cadrul determinării nominale, care o definește astfel: „aceasta modifică posibilitățile de desemnare ale semnului, circumscriind denominația (parțializând conceptul), ori limitează denotarea, în sens extensiv sau intensiv, orientând referința spre o parte sau spre un aspect al denotatului particular” (Coșeriu 1962/2004: 310–311). În teoria coșeriană, delimitatorii sunt, de regulă, complemente ale substantivului, adjective, propoziții atributive, apoziții. În cadrul delimitării, creatorul lingvisticii integrale distinge:

Explicarea. Explicatorii evidențiază și accentuează o caracteristică inerentă a denotatului: *vastul ocean, Granada la bella.*

Specializarea. Specializatorii precizează limitele extensive sau intensive între care este considerat determinatul dintr-un punct de vedere intern, fără a-l izola și a-l opune altor determinabili susceptibili de a fi încadrați sub aceeași denominație: *todo Madrid, Dacia romană, soare matinal, el cielo austral, Rebreanu ca dramaturg.* Acest tip de determinare este numit specificare distinctivă (Coșeriu 1962/2004: 312).

Specificarea reprezintă acel tip de delimitare prin care se restrâng posibilitățile referențiale ale unui semn, adăugându-i-se note care nu sunt inerente semnificației acestuia: *cetate dacică, păsări de noapte, presidente de la República.*

Structuri care realizează operația de delimitare în discursul lui Kogălniceanu:

- delimitare ca explicare: *agonia relelor; cangrena corupției; somn atât de adânc; drepturi seculare; onorabil deputat; păsările cerului; livadă mare și frumoasă;*
- delimitare ca specializare: *vechea prorocie;*
- delimitare ca specificare: *teorie curioasă; norii ce amenință; capitulație onorabilă; spirit național; o slabă stavilă; loc sterp.*

Explicatorii susțin intenția polemică a oratorului unionist când aceștia accentuează trăsături semantice inerente ale denotațiilor care trimit la defecte și suferințe (*agonia,*

cangrena, somn), pe de o parte, și trăsături ale denotațiilor care imaginează, parabolic, o țară promisă prin împlinirea idealurilor istorice: *livadă, păsări*. Specificatorii aleși de Kogălniceanu în procesul natural al vorbirii, ca și actualizatorii și discriminatorii delimitați în analiza noastră lexematică, trasează liniile unei gramatici a vorbirii prin care transpare tehnica generală a activității lingvistice. Observarea operațiilor limbajului care se execută pentru a spune ceva prin intermediul semnelor limbii, adică pentru a actualiza nivelul virtualităților, conduce la ideea că vorbitorul nostru dispune de o competență idiomatice înaltă și o știință a discursului individual pe care o întemeie pe modele retorice clasice, în interiorul cărora actualiza faptele de vorbire, constituite în normă individuală. În epocă, norma socială a discursului politic, cum transpare din cuvântările lui Bălcescu, de pildă, se constituie din repetiția de modele anterioare; oratorii epocii erau oameni cultivați care „umpleau” schemele culturale știute cu propriul act de vorbire, supus simultan și natural unui proces de formalizare, dirijat de funcțiile de reprezentare, de apelare, de evocare. Cuvântările publice amintite folosesc, mai mult decât cele care vor urma peste ani la diferite tribune, toate posibilitățile pe care le oferea limba la momentul respectiv: fiind mai puțin formalizate prin uzul unor terminologii ale vieții publice și prin instrumente gramaticalizate (împrumuturi sau calcuri devenite stereotipuri după 1900), discursurile din epoca pașoptistă și unionistă evidențiază dinamica transformării limbii populare, comune, în act de vorbire solemnă și funcțională.

Delimitatorii selectați relevă, de asemenea, deschiderea vorbirii lui Kogălniceanu spre un univers de discurs larg, spre alte sisteme de semnificații, semn al pasiunii, competenței și sincerității, pe care le transmite oratorul prin discursul său.

Structuri ilustrative din discursul lui Armand Călinescu prin care se realizează operația de delimitare:

- delimitare ca explicare: *exagerare utopică; exaltare excepțională; extremismul de stânga; supraveghere atentă; pericol bolșevic; neadormită priveghere;*
- delimitare ca specializare: *misticism asiatic; manifestații de stradă; legislație penală; dispozițiuni legale; lege penală;*
- delimitare ca specificare: *președintele Republicii Franceze; uniforme nepermise; text foarte larg.*

Delimitatorii exemplificați mai sus relevă buna adecvare a tehnicii vorbirii la semanticitatea limbajului. Atributele din prima categorie precizează în plus sensul unor realități grave pe care oratorul le supune atenției unei adunări politice; ceilalți delimitatori precizează limitele semantice ale determinațiilor, ceea ce înseamnă precizie și proprietate în actul de vorbire. Chiar numai din secvențe excerptate din întregul discurs, se pot remarca corectitudinea la nivelul competenței idiomatice și adecvarea la nivelul celei expresiv-discursive.

Din discursul lui Gheorghiu-Dej, ne-am oprit asupra următoarelor structuri care marchează operația de delimitare:

– delimitare ca explicare: *prietenie de nezdruncinat; caldă prietenie; dragi tovarăși; încălcare grosolană; lupta hotărâtă; creștere imensă; colonialism înrobitor; victorii morale; epave jalnice; legături frățești; mareața învățătură; victoriile grandioase; însemnătate uriașă; strălucitele succese; pace trainică;*

– delimitare ca specializare: *lupta pentru izgonirea; luptele pentru eliberarea; puteri imperialiste; eliberare națională; acțiuni agresive; succese istorice; producția industrială; eliberare definitivă;*

– delimitare ca specificare: *purtătoare de drapel; trupe occidentale; trupe străine; state din Europa; poporul sovietic; războiul antihitlerist.*

Parafrazând și adaptând o celebră aserțiune a Coșeriu, după care „germana nu a fost niciodată o limbă nazistă, în ciuda faptului că a existat totuși un uz al lexicului caracterizabil drept național-socialist” (Coșeriu 2009: 150), putem spune și despre limba română că nu a fost niciodată o limbă „comunistă”, chiar dacă perioada comunistă s-a caracterizat prin frecvența în uz a anumitor termeni cu conotații ideologice totalitare. Într-un articol de tinerețe, *Lingua e regime in Romania*, savantul de origine română notează că revoluția politică și socială a adus cu ea mari și profunde schimbări lingvistice, echivalente cu o adevărată revoluție lingvistică, pe care o observă la o simplă lectură a ziarelor din acele vremuri. În felul cum în România se mergea spre o societate „fără clase”, la fel se încerca și crearea unei limbi comune, „fără clase”, ceea ce înseamnă reducerea diferenței dintre limba literară și limba comună, dintre limba clasei culte și cea populară (Coseriu 1949: 18–21).

Explicatorii citați din discursul lui Gheorghiu-Dej evidențiază exact aplecarea spre grandilocvență pe care o favoriza ideologia comunistă pentru a-și construi imaginea de sine. Majoritatea denotațiilor și determinațiilor lor adjectivali au trăsătura semantică ‘pozitivitate’. Limba își demonstrează funcționalitatea. Sintagmele exemplificatoare de mai sus relevă delimitările ca reducere semantică în semnificația cuvintelor alese de vorbitorii comuniști pentru a comunica realitatea lor limitată.

2.4. Identificarea sau specificarea informativă este operația prin care în concepția coșeriană se precizează semnificația unei forme plurisemantice, cu scopul de a asigura înțelegerea ei de către ascultător: *foaie de hârtie, lamă de ras, lingua-idioma, pomme de terre*; aplicată numelor proprii, le face să devină neechivoce: *Santiago de Chile, Felipe Segundo*. Identificatorii pot fi ocazionali (Córdoba, *Argentina*) sau uzuali (*Castellón de la Plana*) sau constanți (*New York*). Identificatorii uzuali și cei constanți formează cu determinanții lor adevărate nume compuse (Coseriu 1949: 313).

Prezentăm, în continuare, structuri care realizează operația de identificare în discursul lui Kogălniceanu: *linia de purtare, locotenentul de Roman, deputatul de Putna, Înalta Poartă, Tratatul de Paris*, în discursul lui Armand Călinescu: *opinie publică, o mână de oameni, mijloace sancționare, dări în judecată, Garda de Fier* (18 recurențe), *Inspectoratele de Siguranță, Ministerul de Interne, organele poliției, organele de inspecție, Ministerul de Justiție, Partidul Național Liberal* și în cel al lui Gheorghiu-Dej: *regimul*

burghezo-moșieresc, tărâmul construirii comunismului, mase de oameni, Forțele Armate ale Uniunii Sovietice, Partidul Muncitoresc Român, Republica Populară Română, lagărul socialist, baze militare.

Identificatorii din cele trei texte au funcția de a asigura caracter univoc numelui, îl particularizează în raport cu alte nume identice. Sintagmele selectate identifică denotații și, ca nume proprii cu identitate istorică, orientează către domeniul obiectelor: locuri și personalități care construiesc sau se opun Unirii Principatelor, în primul discurs, un partid extremist și organisme responsabile de siguranța statului în epoca interbelică, în discursul lui Armand Călinescu, organisme ale statului totalitar, în ultimul discurs.

În textul coșerian de referință pentru considerațiile de mai sus, ca o concluzie la descrierea tipurilor de determinare nominală înțelese ca operații de tehnică a vorbirii, Coșeriu afirmă că acestea asigură folosirea limbii. Pe de o parte, vorbirea nu folosește tot ceea ce îi poate oferi limba pentru o împrejurare determinată, iar, pe de altă parte, vorbirea nu numai că folosește limba, dar o și depășește. Ca *energie*, vorbirea modifică, recrează și face să sporească în mod continuu știința pe care se bazează. Limba este terenul comun în cadrul căruia vorbitorii se raportează la o istoricitate lingvistică comună, și tot ceea ce se spune se spune într-o limbă, care se manifestă prin vorbire (Coșeriu 1962/2004: 314).

3. Concluzii

Acești indici ai tehnicii vorbirii pot deveni criterii pentru a delimita și descrie clasa textelor politice, aparținând unor anume tradiții textuale. Textele selectate ne situează în planul diacroniei discursului politic; demersul nostru analitic încearcă să surprindă și să discute câteva aspecte care țin de componenta lingvistică a tradiției discursului politic.

La nivel idiomatic, istoric, limba română și-a creat, începând cu epoca lui Kogălniceanu și traversându-le pe celelalte până în prezent, o anumită tehnică a discursului politic. Prin abordare diacronică se poate stabili ce anume corespunde normei, în speță unor șabloane funcționale, fixate în mod tradițional. Acestea sunt structurile care susțin funcția de apelare, centrată pe ascultător, funcția pragmatică, centrată pe eficacitate, sau funcția evocării, centrată pe expresia atitudinii subiective față de lucruri, instituții, persoane și grupuri, care manifestă convingeri și ideologii politice. Totuși, aceste structuri lingvistice nu sunt proprii numai domeniului politic, cum arată Coșeriu (Coșeriu, Loureda 2006: 43), ci întregii vieți practice, de la textele de dragoste, la cele comerciale, care, în fond, se folosesc de aceleași procedee retorice. Ceea ce include discursul politic într-o clasă anume este nu propria lui structură lingvistică, ci conținutul său extralingvistic.

Situăm, în sensul lingvisticii integrale coșeriene, cele trei discursuri la nivelul limbii ca discurs sau text (*ergon*), anume la nivelul individual al cunoașterii expresive. Fiecare discurs ca act de limbaj presupune, însă, și nivelul universal al vorbirii ca activitate generală, ca *enérgeia*, presupune, de asemenea, cunoașterea idiomatică a limbii istorice vorbite (*dynamis*). Putem afirma că toți cei trei autori ai discursurilor analizate au, cum este

firesc, grade diferite de competențe elocutionale, idiomatice și expresive, se situează în mod individual într-o tradiție a discursului public, de factură politică. Fiecare text are context istoric diferit și se încadrează într-o „specie” diferită a discursului politic, ținând cont de conținuturile lor extralingvistice; primul este un discurs parlamentar, pe o temă patriotică, de stringentă actualitate, polemic față de o opoziție minoritară, cu accente profetice și imagini poetice. Al doilea discurs este, de asemenea, un discurs parlamentar, de tip interpelare și comentariu al cadrelor sociale, politice și legislative. Complex ca structurare argumentativă și strategii retorice, discursul lui Armand Călinescu este polemic față de reprezentanții puterii și are un grad mai scăzut de expresivitate stilistică, în comparație cu cel al lui Kogălniceanu.

Al treilea discurs analizat este, de fapt, o alocuțiune, rostită în contextul istoric și politic al retragerii trupelor sovietice de pe teritoriul românesc. Nu putem spune că îi lipsesc strategiile retorice, este expositiv, uzează de lozincile limbajului comunist și este un indiciu al transformării actului de vorbire publică, într-un cadru oficial, în așa numita „limbă de lemn”.

Textul politic, prin libertatea pe care și-o asumă în numele împlinirii unui scop practic, uzând, în multe situații, de tehnica ascunderii gândului adevărat, de falsuri și de insinuări, este o oglindă a societății românești la un moment dat, a modului cum vorbitorii folosesc limbajul ca activitate fundamentală de „deschidere a posibilităților proprii omului”, ca „înfățișare a conștiinței”, „ca înțelegere a lumii” (Coșeriu 2009: 159). Am avut în vedere limbajul așa cum se particularizează el în trei dintre etapele istorice ale limbii române.

BIBLIOGRAFIE

a. Bibliografie generală

- Coseriu 1949 = Eugenio Coseriu, *Lingua e regime in Romania*, în *Atti del sodalizio glottologico milanese*, II.
- Coșeriu 1962/2004 = Eugeniu Coșeriu, *Teoria limbajului și lingvistica generală. Cinci studii [Teoría del lenguaje y lingüística general. Cinco estudios, 1962]*, ediție în limba română de Nicolae Saramandu, București, Editura Enciclopedică.
- Coseriu, Loureda 2006 = Eugenio Coseriu, Óscar Loureda Lamas, *Lenguaje y discurso*, Pamplona, Ediciones Universidad de Navarra.
- Coșeriu 2009 = Eugeniu Coșeriu, *Omul și limbajul său. Studii de filozofie a limbajului și lingvistică generală*, antologie, argument, note, bibliografie și indici de Dorel Fînaru, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- Ricœur 1995 = Paul Ricœur, *Eseuri de hermeneutică*, traducere în limba română de Vasile Tonoiu, București, Editura Humanitas.

b. Izvoare

Armand Călinescu 1938/1993 = *Discursuri parlamentare. 1934–1937*, București, Editura Quadrimpex.

Gheorghe Gheorghiu-Dej 1959 = *Articole și cuvântări. 1955–1959*, București, Editura Politică.

Mihail Kogălniceanu 1857–1861/1959 = *Discursuri parlamentare din epoca Unirii*, București, Editura Științifică.

**APPLYING COSERIAN LINGUISTIC THEORY TO A SYSTEMATIC-HISTORICAL
REVIEW OF ROMANIAN POLITICAL DISCOURSE SEMANTICS****ABSTRACT**

This paper brings forth examples of how Coserian linguistic theory may be used to articulate a pragmatic analysis of various political discourses. The linguists "nominal determination" dissociations are in this sense applied unto several texts pertaining to three types of Romanian political discourses, extracted from three different historical epochs. The author thereby underlines, in a Coserian vein, the manner in which discursive techniques are self-specific both at an idiomatic-historical level and (implicitly) at an expressive-individual level.

Key-words: *Eugenio Coseriu, nominal determination, political discourse, text linguistics.*